

LEKEBERGS
KOMMUN

KYRKORNA

I

LEKEBERG

EDSBERGS KYRKA

Första kyrkan i Edsberg kan ha byggts redan i slutet av 1000-talet. Det som talar för detta är en i kyrkans långhus befintlig kolonn av sandsten med ornament. Denna pelare är från Riseberga och anses ha tillhört det gårdskapell som skulle ha varit uppfört vid Riseberga århundradet före klostrets tillkomst. Klostret och Edsbergs församling tycks från början ha haft nära anknytning. Sockenprästen var konfessor vid klostret och bodde vid Riseberga. Konventet tog hand om det tionde som egentligen skulle ha tillfallit sockenprästen. I gengäld svarade konventet för mässor och själavård i socknen. Äldsta delen av Edsbergs kyrka kan dateras till mitten av 1100-talet. Från denna tid härrör sydportalen med sin rikt dekorerade dörr. År 1650 började man utvidga kyrkan. Man gjorde då ett tillbygge på södra sidan. Byggmaterial hämtades från klostret vid Riseberga, vilket brunnit 1546. Sevärdheter är förutom den tidigare nämnda pelaren från Riseberga den medeltida dopfunten.

Klocka från Riseberga

Från klostertiden vid Riseberga finns också ett minne i Edsbergs kyrka. Pelaren var ju från tiden före klostret. Det är en av klockorna i tornet. Den vackra altartavlan är utförd 1685 av snickaren Magnus Hök från Riseberga. Den föreställer Jesus bön i Getsemane. På sidorna står apostlarna i skulptur. Denna altartavla togs bort från kyrkan i början av 1800-talet och placerades i sockenstugan. Numera finns det dock åter på sin rätta plats. En vapensköld finns i kyrkan över krigaren Karl Gustaf Horn som ligger begravd i koret.

Dörren i sydportalen i Edsbergs kyrka

HACKVAD KYRKA

Gudshus bland drumlinen

Hackvad kyrka kallas för kyrkan bland drumlinerna. Och det med all rätt. Hackvad är drumlinernas socken. Mjukt böljande är landskapets linjer kring sockenkyrkan. Hackvad har haft tre kyrkor. Den

första, av vilken idag endast västtornet återstår, byggdes troligen under senare delen av 1100-talet. Det var en liten kyrka. Mot slutet av 1700-talet hade den förfallit så att vaken reparation eller tillbygga var tänkbar. Prosten Kämpe skrev 1779 när han sökte utverka rikskollekt till en ny sockenkyrka: "Det är den minsta och uslaste kyrka man i orten vet att tala om". Arbetet leddes av byggmästaren Daniel Moberg från Mosås. Utanför de medeltida murarna uppfördes nya, även de av sand- och kalksten. Tornet fick, som nämnts, vara orört. Koret fick en tresidig form. Mikaelidagen 1782 invigdes kyrkan. 1797 fick man ett orgelverk med nio stämmor.

Ödeläggande brand

Det tempel man med mycken möda och under stora försakelser byggt åren 1780 - 82 blev bara 120 år. Den 27 april 1902 ödelade en eldsvåda hela kyrkan. Denna eldsvåda utbröt mitt under pågående högmässa. Man lyckades endast rädda ett fåtal inventarier. Det mesta förstördes bl.a. de två klockorna i tornet.

Socknens tredje kyrka

Hackvads tredje kyrka, den nuvarande, uppfördes på den brunnas murar. De kvarstående murarna avjämnades och murningen fortsatt med tegel. Den nya kyrkan fick alltså samma storlek som den brunna. Virke till tornet skänktes från häradsallmanningen. Bygget drog en kostnad av 36 000 kr. Nya klockor skänktes av godsägare Carl Wetter på Bärsta. Altartavlan som fanns i 1700-talskyrkan ersattes med ett målat korfönster, med motivet "den goda Herden". I södra sidan av koret uppsattes år 1964 ytterligare ett målat fönster. Det bekostades av småskollärarinnan Anna Lundin och utfördes av konstnären Fredrik Henkelman. Motivets är "Livets träd".

HIDINGE GAMLA KYRKA

En från varje hushåll

I mitten av 1800-talet var den både fruktade och älskade prosten Morenius själasörjare i Hidinge. Han vill att minst en person från varje gård eller hushåll skulle gå i kyrkan varje söndag. Församlingsborna löd honom och därför var det alltid så mycket folk att man fick stå i mittgången. Patron Hinnersson som ägde Skärmartorps gård skänkte mark till ny kyrka och denna stod klar för invigning 1869.

Lämnades åt sitt öde

När församlingen nu fått en ny kyrka, lämnades den gamla åt sitt öde. Kyrkstämman beslöt att den skulle rivas, vilket grosshandlare Flodin vid Hidinge kvarn lovade göra gratis, om han fick använda stenen vid uppförandet av ett mejeri i Hidingebro. På inventarierna fick klockaren göra auktion. Man sålde allt: bänkar, altare, predikstol och krucifix. En person från Tyslinge köpte krucifixet med Frälsarens bild, och när han körde hem med det på sin vagn, sade man: "Nu åker Frälsaren från Hidinge."

Så långt som till att man började riva kyrkan kom det dessbättre aldrig. Jakob Larse i Hidinge och Karl Ekbon i Ekeberg gick till prosten Morenius och erbjöd sig att köpa kyrkan för 200 riksdaler, för att den skulle få stå kvar. På så sätt räddades en ovärderlig kyrklig klenod kvar åt kommande släkten.

Bönhus och luffarlogi

Kyrkan blev nu bönhus i 25 års tid. Här predikade, bland många andra, den kände Olof Gabriel Hedengren, "Patron på Riseberga". När missionärerna sedan fick sitt riktiga bönhus uppe i Lanna, blev kyrkan för en tid nykterhetslokal. Åren 1905 - 21 var kyrkan hölada åt klockaren. Under denna tid blev den också ett kärt tillhåll för luffare och landsvägsriddare. Under hela denna tid gjorde man inget åt kyrkan, utan den fick stå och förfalla. Första räddningsinsatsen gjordes 1924. Då bekostade länsmuseum de mest nödvändiga reparationerna. Kostnaden var 3 800 kr. 1935 bildades Stiftelsen som övertog vård och underhåll. 1937 restaurerade man för 13 000 kr.

Återköp av inredning

Man återköpte nu också vad som gick att spåra av de gamla inventarierna. Ett medeltida altarskåp från Kräcklinge konserverades och sattes upp. Att så många av de ursprungliga inventarierna kunde återskaffas får till stor del tillskrivas dåvarande komministern i församlingen Daniel Harbe och lantbrukaren Gustaf Eriksson i Källtorp. Deras insats för Hidinge gamla kyrka kan inte överskattas.

Från medeltiden

Kvar från medeltiden är dopfunten, järndörren till sakristian och den med konstsmide beslagna ekdörren i södra väggen. 1958 restaurerade man exteriören och en piporgel installerades. Under 1960-talet uppfördes klockstapeln framför västerporten. En större klocka som nu hänger i denna stapel togs i bruk den 21 februari 1971. Medel till den insamlades i bygden. Hidingeborna och alla västernärkingar överhuvudtaget kan vara tacksamma att det för 100 år sedan fanns så förutseende män i bygden som Jakob Larse och Karl Ekbohm. Utan deras insats hade nog kyrkan aldrig räddats åt eftervärlden. Sommartid används kyrkan regelbundet för gudstjänster. Populärt är det också att viga i den lilla kyrkan, som en gång var hölada och klockaren.

HIDINGE NYA KYRKA

När det skulle byggas ny kyrka i Hidinge för drygt 100 år sedan, kom byggplatsen att bli på Skärmartorps ägor. Det var patron Per Hinneresson på Lekeberga och Sälven som skänkte mark. 6 tunnland för kyrka och kyrkogård. Han bidrog också med 50 000 murtegel och 5 000 riksdaler kontant för bygget. 1865 lades grunden och den 12 september 1869 invigde man socknens nya kyrka.

Kalksten från Lanna

Hidinge nya kyrka har ett mycket vackert läge på sin höjd ovanför Garphytteån. Den är byggd av kalksten, hämtad från kalkstensbrotten nere i Lanna.

Kristusbild efter Thorvaldsen

I det höga och ljusa koret dominerar en Kristusbild. Vid ett första påseende tror man att det rör sig om en direkt kopia av Thorvaldsens skulptur. Men så är inte fallet.

Skulpturen i Hidinge nya kyrka är utförd av en stenhuggare från Lanna, vilken hade bildhuggning som hobby. Stenhuggarens son stod modell. Skulpturen är utförd i Thorvaldsens anda men någon direkt kopia är den alltså inte.

KNISTA KYRKA

Ett av Västernärkes märkligaste byggnadsverk är utan tvekan Knista kyrka. Främst är den känd för sina takmålningar. Där flera av Bibelns kända berättelser illustreras. Till sina äldsta delar, tornet och långhuset, anses kyrkan stamma från 1100-talets senare del.

Närkes-torn

Tornet är ett typiskt "Närkes-torn" med avsatser i murlivet. Knista-tornet har tillsammans med tornen i Gräve och Hardemo kyrkor bildat skola för tornbyggare och på olika sätt varit förebilder för ett flertal kyrkor i Närke. Framförallt är tornen i Knista och Gräve lika, både när det gäller exteriören och interiören. Utvändigt gäller likheten främst de skråkantade avsatserna eller indragningarna i murlivet.

Privatkapell

I en av tornvåningarna har - liksom i Gräve - under medeltiden funnits ett litet privatkapell eller loge. Detta hade ett par rundbågiga gluggar som öppning ut mot kyrkans låghus. Detta kapell var avsett för någon mera förnäm sockenbo. Sådana har tornkapell förekommer också i en del östgötakyrkor. De ursprungliga förebilderna är att söka i den kontinentala arkitekturen under romersk tid. I de tyska kejsarkyrkorna fanns logeliknande kapell. Detta senare enligt forskarna Lundberg och Waldén.

Märkliga takstolar

Om Knista delar tornet och dess särdrag med andra Närkeskyrkor, så ha Knista kyrka något annat som den är **ensam om i hela landet**. Det är de teakstolar som bär upp taket i kyrkans västra del. Konstruktionen är mycket märklig, av samma typ som använts i norska stavkyrkor. Långhuset är idag täckt med tre valv, men ursprungligen var den öppen takresning mot dessa märkliga takstolar.

Sydportal med märklig sten

Sydportalen är försedd med ett enkelt s.k. tympanon (bågfält) och repstav runt med yttre omfattningen. När denna södra ingång murades igen, vid okänt årtal, spolierades tympanonstenen. 1957 tog man åter fram sydportalen. Tack vara kantor Sigurd Paulsson och kyrkvärd Gustaf Andersson återfanns stenen. Som då var i stycken vilka använts som fyllnadsmaterial. Stenen sammanfogades och tympanonstenen återfick sin ursprungliga plats. Denna utsmyckning av portalen finns också i Hardemo och Norrbyås kyrkor. Förebilden är förmodligen att hämta i Lunds domkyrka och torde vara från 1100-talets senare del. Portalen har omslutit en trädörr med dekorativt järnsmide. Denna dörr är från 1100-talets slut med tillsatser från medeltidens slut. Den dekorerade dörren från Knista finns sedan 1911 på Örebro Läns Museum.

Takmålningarna

Knista kyrkas främsta sevärdhet är valvmålningarna. Här är flera kända partier ut Bibeln illustrerade. I det främsta valvet ses Edens lustgård. Gud Fader skapar de första människorna. Adam och Eva ses vid kunskapens träd. Syndafallet, utdrivandet ur lustgården och det första brodermordet ingår också i detta bildparti. I andra valvet finner man Noaks ark, med människor och djur. Syndafloden kommer. Alla slags varelser söker rädda sig upp på höjder och genom att klättra upp i träd. I samma valv skildras också räknens dag. Jesus sitter som domare på sin himlatron med jorden som fotpall. Himlens port öppnas av Sankte Per medan en skräckinjagande djävul väntar vid Helvetets ingång. Valvmålningarna kompletteras av bilder på bibliska personer ut Gamla Testamentet samt på Jesu apostlar. De senare är utrustade med sina symboler: Simon Petrus med fjäderpennan, Jakob med staven, Matteus med svärdet, Andreas med korset o.s.v. Klädedräkterna i samtliga målningar anses vara typiska för tidigt 1600-tal vilket gör figurerna ännu intressantare. Målningarna i Knista kyrka är daterade 1617. Tyvärr vet man inte vem mästaren är som hållit i penseln. På södra väggen finns fragment av målningar från äldre tid. Detta tyder på att redan den medeltida kyrkan var utsmyckad med målningar.

KRÄCKLINGE KYRKA

Kräcklinges äldsta sockenkyrka torde ha byggts i slutet av 1100-talet. Kyrkolokalen har genomgått många förändringar under tidernas lopp. Sitt nuvarande utseende fick kyrkan 1766. Då gjordes kyrkan tornlös. Man ansåg det inte påkallat att bygga något torn, då en stapel för den medeltida klockan fanns på kyrkogården redan i början av 1600-talet, ja kanske ännu tidigare. Den klockan är skänkt till Kräcklinge omkring 1480 av biskop Cort Rogge i Strängnäs. Den andra klockan i stapeln är från 1657.

Medeltida klenoder

Kyrkan har många medeltida klenoder som dock numera finns på andra platser. Som omtalats i broschyren om Hidinge gamla kyrka, blev det medeltida altarskåpet flyttat från Kräcklinge till Hidinge 1939. I Örebro läns museum finns förvarat ett märkligt krucifix skuret av den s.k. Kräcklingemästaren. Man tror att denne okände 1400-talskonstnär hade sin verkstad i Örebro.

Maria Magdalena kapell

Kräcklinges första gudstjänstlokal var en gårdskyrka som låg vid Skoftesta. Den kan ha byggts redan under den senare delen av 1000-talet. Kyrkan uppfördes av någon storman i bygden. Första gången gårdskapellet vid Skoftesta nämns i skrift är 1437. Då besökte biskop Olof i Strängnäs Riseberga kloster. I samband härmed utfärdade han ett avlatsbrev för Kräcklinge församling. Brevet innebar att man fick syndaförlåtelse för 40 dagar om man läste en mässa i sockenkyrkan eller i Maria Magdalenakapellet vid Skoftesta. Därtill skulle man ge en allmosa till de fattiga. Gårdskapell av det här slaget har man grävt ut i bl.a. Ånsta och i Täby. Skoftestakapellet är dock den bäst bevarade. Det grävdes ut 1963 under ledning av fil.lic. Sune Zachrisson, Uppsala.

Bondehögfärd byggde

Antagligen var det ren bondehögfärd som var drivfjädern för kapellets byggande. Planformen ger vid handen att kapellet vid Skoftesta är från samma tid som Granhammarskyrkan. Alltså från tiden före det stiftsorganisationen började fungera. Någon storbonde på platsen såg hur det växte upp gårdskyrkor lite här och var. Så ville han inte vara sämre. Han lät bygga kyrkan och anställde själv präst.

Gårdskyrkor ur modet

När reformationen gick fram över Sverige och stiftsorganisationen blev fastare kom gårdskyrkorna ur modet. Skoftestakyrkan var helgad åt Maria Magdalena. Reformationen avskaffade helgonkulten. Det var också ett faktum, som bidrog till att kyrkan fick förfalla. Kapellet hade med all säkerhet redan före reformationen skänkts till församlingen, men man ville eller kunde inte hålla två kyrkor i stånd. Sockenmännen hade säkert nog med församlingskyrkans vård och underhåll. Efter utgrävningen 1963 är kapellruinen vid Skoftesta bevarad åt framtiden. Västernärkes hembygdsförening svarar för ”kappellets” fortsatta vård.

KVISTBRO KYRKA

Kvistbro skall ha varit eget pastorat redan under medeltiden. Då fanns en liten träkyrka på samma plats där sockenkyrkan ligger idag. Denna gamla kyrka skall ha varit byggd med Tångeråsa kyrka som förebild.

Efter reformationen blev Kvistbro annex till Knista, men blev åter självständigt pastorat 1651. Redan i december 1627 hade biskop Emporagius i Strängnäs i brev uppmanat Kvistbroborna att bygga en ny kyrka då den gamla var bristfällig.

Sakristia från medeltiden

Den nya kyrkan av trä, knuttimrad och spånklädd stod klar 1662. Sakristian är uppförd i sten och kvar från medeltiden. När kyrkan byggdes var Johan Isaksson-Krokmoderus kyrkoherde i socknen. Hans grav finns i kyrkans kor. Han efterträddes av sin son Isak Qvist. Från dennes tid är kyrkans altarpupsats och predikstol. Båda i barock och från 1689.

Glasmålning

Som altartavla fungerar ett målat fönster. Översta motivet är Kristi förklaring, nedre motivet Nattvardens instiftande. I mittfältet är motivet Jesus på korset. På sidorna finns målningar av apostlarna Paulus och Johannes.

Kyrkmarknader

Vid kyrkan i Kvistbro har förr hållits s.k. kyrkmarknader. Det skedde i samband med den allmänna gudstjänsten. Den 14 juni 1752 beslöt kyrkostämman att ”handel om helgdagarna hädanefter här vid kyrkan vid gudstjänstens slut alldeles upphör, vid den plikt som lagen förmår, men ville någon diva handel så skulle han förfoga sig längre bort uppå Sven Olssons backe”. Handel vid kyrkan omtalas också vid stämma 18 maj, 1828. I kyrkans räkenskaper för åren 1688 - 1735 omtalas gåvor kyrkan fått av handelsmän och borgare från Askersund, Borås, Eksjö, Linde, Torshälla och Örebro. Mycket talar för att de besökt Kvistbro i samband med dessa kyrkmarknader.

MULLHYTTANS KYRKA

År 1914 fick Kvistbro församling komministratur. Församlingen hade växt och det var naturligt att komministern stationerades i socknens största samhälle, Mullhyttan. Tio år senare, 1924, byggdes prästgård i Mullhyttan. Kyrka däremot fick man vänta på i ytterligare 3 år. Åren 1914 - 1927 fick gudstjänster och andra samlingar hållas i skolan eller ordenshuset. Omkring 1924 började man samla in pengar för ett kyrkbygge på olika sätt: kollekt, listor, auktioner osv. Den 10 januari 1926 bildades Mullhyttans Kapellförening. I november samma år köpte man tomt centralt i samhället.

Trosäventyr

Man kan utan överdrift säga att kapellbygget blev ett trosäventyr. På frivillig väg samlades åren 1924 - 28 in 8 000 kr. Kvistbro kommun anslog 4 000 kr och Kvistbro församling 5 000 kr. Mycket frivilligt arbete utfördes av folk i orten. Eldsjälen för det hela var komminister John Grafström. Hans far skänkte det vackra korfönstret, utfört av Neuman & Vogel i Stockholm. Nästan alla inventarier i kyrkan är skänkta. Klockstapeln är uppförd av medel från en särskild insamling. Invigningen av Västernärkes sist byggda kyrksal skedde den 18 december 1927 som var 4:e söndagen i Advent. Biskop Sam Stadener förrättade invigningen.

När Kapellföreningen 1934 var skuldfri överlämnades kapellet till Kvistbro församling.

Numera är Kvistbro en en-prästförsamling och någon komminister finns inte längre i Mullhyttan. Prästgården bebos numera av konstnären Bengt Bosshammar. Men kyrkan i samhället vid "Porten till Kilsbergen" som Mullhyttan brukar kallas, finns och behövs. Sommartid växer befolkningen i Mullhyttan med omnejd till minst det dubbla. Då anordnas musikgudstjänster i kapellet och varje söndag året om kallar klockorna till gudstjänst.

TÅNGERÅSA KYRKA

Tångeråsa kyrka är en av Sveriges få bevarade träkyrkor från medeltiden. Av det stora antalet träkyrkor som byggdes under medeltiden finns idag endast ett tiotal kvar i landet.

Kyrkan har genomgått få ombyggnader och har kvar sin medeltida planform. Under 2006 genomfördes en dendrokronologisk undersökning (analys av timrets årsringar) som visade att koret är äldst: det uppfördes redan i slutet av 1290-talet. Långhuset daterades till 1340-talets slut.

Kyrkobyggnaden är uppförd av liggande, bilat furutimmer och utvändigt klädd med spån. På korets norra vägg finns fortfarande spån av medeltida typ. Sakristian av sten uppfördes under perioden 1455-60. Det nuvarande vapenhuset uppfördes 1805 i samband med ett läktarbygge.

Kyrkorummet har kvar sin ursprungliga storlek med ett brett långhus och ett långt, smalare kor. Innertaket utgörs av ett tunnvalv av bräder. Dopfunten i sandsten dateras till 1200-talets mitt och är kyrkans äldsta föremål.

Krucifix

I kyrkan finns två krucifix från medeltiden. Det stora triumfkrucifixet som hänger i triumfbågen härstammar från 1400-talets början. På korets norra vägg finns ett mindre processionskrucifix som har daterats till 1300-talet.

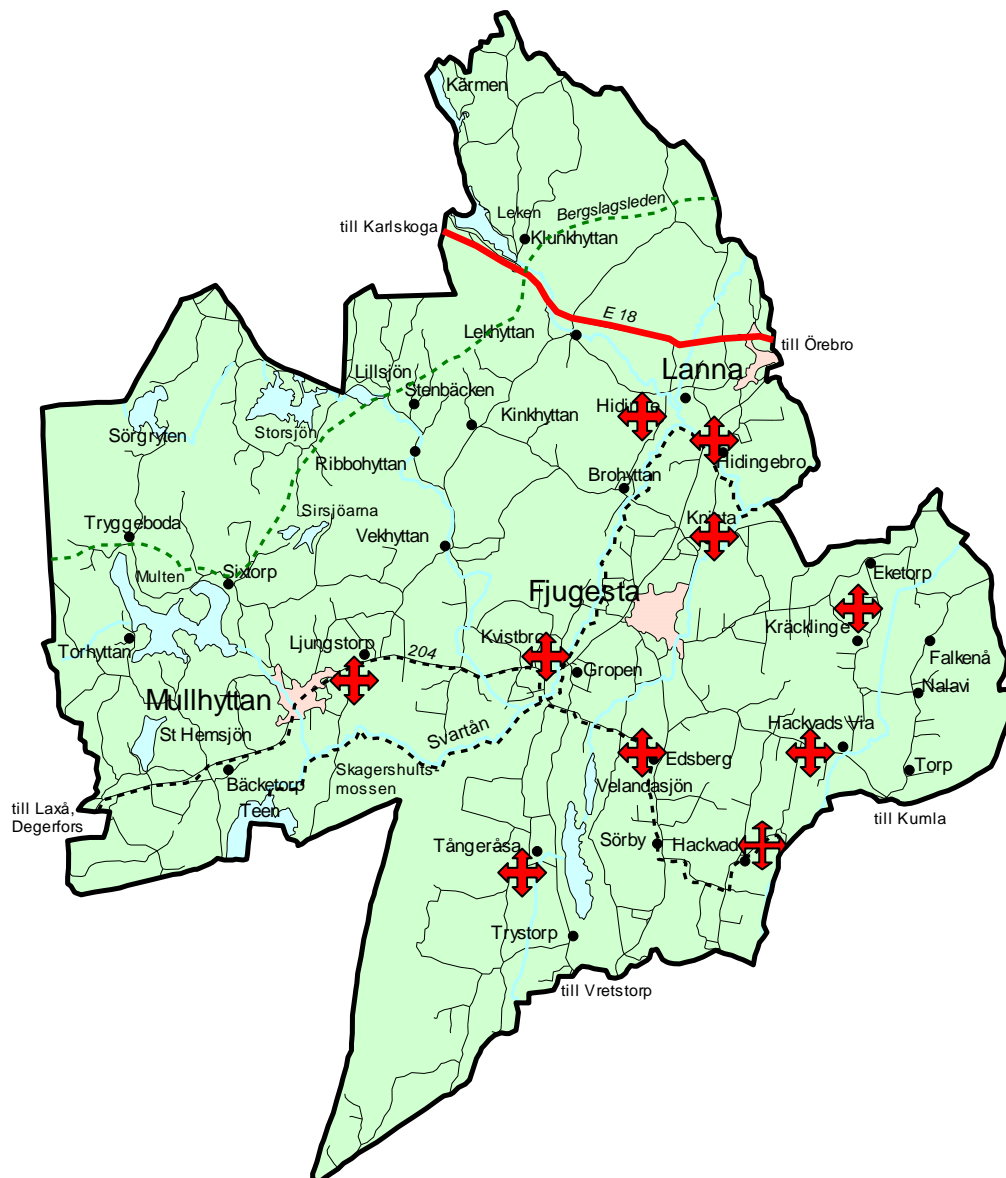
I kyrkogårdens nordvästra hörn står kyrkans tidigare vapenhus som idag används som bårbod. Det byggdes vid mitten av 1690-talet.

Klockstapel

Klockstapeln uppfördes 1659, men har troligen haft en föregångare eftersom den äldsta kyrkklockan, storklockan, är från 1480. Klockan, som är Närkes största från medeltiden, har en inskrift som tyder på att den invigts av biskop Cort Rogge i Strängnäs. I klockstapeln hänger även en mindre klocka. Enligt dess inskription är den gjuten 1703 och tillkom som ersättning för en klocka som nedtogs 1531.

Gravkor

I kyrkogårdens nordöstra hörn finns ett vitrappat stenhus med spåntak. Det uppfördes omkring 1770 som gravkor åt familjen Falkenberg som under lång tid var ägare till godset Trystorp i Tångeråsa socken.

Utgiven av Lekebergs Kommun
Kommunledningskontoret
716 81 Fjugesta
Tfn: 0585-811 00
Hemsida: www.lekeberg.se